

HUOM! Tämä on alkuperäisen artikkelin rinnakkaistallenne. Rinnakkaistallenne saattaa erota alkuperäisestä sivutukseltaan ja painoasultaan.

Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Siirilä, J. & Salonen, A. O. 2023. Kohti kestäväää elämää, yhteiskuntaa ja maailmaa. Teoksessa Foster, R., Heikkinen, H. L. T., Nyberg, C., Saari, A. & Salonen, A. O. (toim.). Kertomuksia kestävästä elämästä, s. 22–42. Into Kustannus. Helsinki. Luettavissa: <https://www.haaga-helia.fi/fi/kestava-elama>.

PLEASE NOTE! This is an electronic self-archived version of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version:

Siirilä, J. & Salonen, A. O. 2023. Kohti kestäväää elämää, yhteiskuntaa ja maailmaa. In Foster, R., Heikkinen, H. L. T., Nyberg, C., Saari, A. & Salonen, A. O. (eds.). Kertomuksia kestävästä elämästä, pp. 22–42. Into Kustannus. Helsinki. URL: <https://www.haaga-helia.fi/fi/kestava-elama>.

© 2023 Tekijät ja oikeudenhaltijat. All rights reserved.

Kohti kestävää elämää, yhteiskuntaa ja maailmaa

JANI SIIRILÄ & ARTO O. SALONEN

Isojen kriisien keskellä tuppaamme näkemään maailman kielteisessä valossa. Saatamme ajatella, ettei tästä maailman menosta mitään tule. Tai muistelemme, kuinka ennen oli kaikki paremmin. Ihminen on herkkä tunnistamaan kielteisiä kehityskulkuja ja jättämään huomiotta myönteisiä. Kaikkialle ulottuva media vahvistaa tätä piirrettä negatiivisen uutisvirran kautta.

Tosiasiaperustainen – tutkittuun tietoon perustuva – maailmankuva ei tue käsitystä, että olemme kulkemassa kaikilta osin huonoon suuntaan. Ekologisen kestävyyskriisin aikana tiedämme myös, että planeettamme elämää haitalliselta säteilyltä suojaavan otsonikerroksen ohentuminen on pysähtymässä ja elpymässä normaalille tasolle vuoteen 2060 mennessä. Tällaisten myönteisten kehityskulkujen huomioiminen voi lisätä motivaatiota toteuttaa tämänhetkisessä maailman-

tilanteessa se muutos, joka nykyisen tiedon valossa täytyy saada aikaiseksi hyvän tulevaisuuden varmistamiseksi. Tätä muutosta kutsumme kestävyysmurrokseksi.

Hans Rosling on koonnut yhteen lukuisia asioita, joiden suhteen viime vuosikymmenten kehityskulku on ollut myönteistä¹: muun muassa laillistettu orjuus, lapsityövoima, lapsikuolleisuus, öljyvuodot, isorokko ja nälänhätä ovat vähentyneet merkittävästi maailmassa. Myös sodissa kuolleita on yhä vähemmän, ja jopa ydinkärkien määrä on pienempi kuin kylmän sodan aikana. Myönteistä kehitystä osoittaa myös se, että siirtyminen likaisista energian tuotantotavoista puhtaampiin on helpottunut, sillä esimerkiksi aurinkopaneelit maksavat vain murto-osan siitä, mitä ne vielä muutama vuosikymmen sitten maksoivat.

Huomionarvoista on myös se, että hyvän tulevaisuuden rakentamiseen on käytettävissä tietoa enemmän kuin koskaan aikaisemmin ihmiskunnan historiassa, sillä tieteellisten julkaisujen määrä kasvaa eksponentiaalisesti. Ihmiset elävät myös keskimäärin pidemmän elämän kuin aikaisempina vuosikymmeninä. Jokaisen suomalaisen elämää koskettaa se suorastaan uskomaton kehityskulku, että eliniänodotteemme kaksinkertaistui 150 vuoden aikana 40 vuodesta miltei 80 vuoteen. Väestö kasvaa kuitenkin edelleen. Nykytiedon valossa planeettamme tulisi tarjota hyvän elämän mahdollisuudet noin 10 miljardille ihmiselle vuosisadan loppuun mennessä². Tyttöjen koulunkäyntimahdollisuuksien

1 Rosling 2018

2 United Nations 2022

parantuminen ja naisten äänioikeuden lisääntyminen ovat tuoneet toivottua muutosta. Väestönkasvu supistuu nopeimmin juuri niissä maissa, joissa se on ollut aiempina vuosikymmeninä kaikkein voimakkainta. Tätä kaikkea Rosling kuvaa ”inhimillisen edistymisen piilotetuksi ihmeeksi”. Piilotettu ihme viittaa siihen, mitä tapahtuu taustalla, mutta mikä ei ylitä päivittäistä uutiskynnystä.

Samaan aikaan myönteisen kehityksen kanssa ihmiskunta kamppailee edelleen vanhojen ongelmiansa parissa. Edes sodista ei ole päästy kokonaan eroon. Kulkutauditkin ovat edelleen ihmiskunnan riesana. Vuosi 2022 jäi historiaan vuotena, jolloin Euroopassa jälleen sodittiin ja energiasta tuli pulaa. Kansalaisten venymis- ja palautumiskyky, resilienssi, oli koetuksella. Muutamaa vuotta aiemmin käynnistynyt koronaviruspandemia aiheutti sen, että ensimmäistä kertaa yli 20 vuoteen äärimmäinen köyhyys maailmassa lisääntyi. Kriisien myötä sukupuolten välinen tasa-arvo heikentyi, ruokaturva vaarantui ja koululaisten oppimistulokset kärsivät. Kielteisiä vaikutuksia havaittiin myös maiden sisäisessä vakaudessa sekä ihmisoikeuksien ja demokratian kehitymisessä³.

Keskeisin tulevaisuuden haaste on kuitenkin planetaarinen kehityskulku, jossa luonnonvarat hupenevat, ilmasto muuttuu ihmiselämälle epäsuotuisammaksi ja luonnon monimuotoisuus köyhtyy. Tämä kielteinen megatrendi, eli useista ilmiöistä koostuva samansuuntainen maailmanlaajuinen kehityskulku, on ihmiskunnan näkökulmasta eksistentiaalinen, eli

3 Valtioneuvosto 2020

se muodostaa uhan koko ihmislajin tulevaisuudelle. Ei ihme, että tulevaisuuden toivo uhkaa sammua. Ongelmien suuruusluokka on suorastaan lamauttava. Planetaaristen ongelmien rinnalla omat vaikutusmahdollisuudet tuntuvat mitättömiltä. Jos lisäksi käsitys maailmasta on deterministinen, eli sellainen, jossa ihmiset ajelehtivat kohtalon ohjaamina, on turhaa yrittää vaikuttaa tämän päivän iltaan, huomiseen tai ensi viikkoon.

Hyvä tulevaisuus ei kuitenkaan synny ilman, että se tehdään. Sen sijaan tulevaisuuden toivo murentuu jatkamalla kuten tähänkin asti – ilman kokonaisvaltaista kestävyysmurrosta. Siksi on oleellista valjastaa ihmisen koko potentiaali kestävän tulevaisuuden rakentamiseen. Yhteiskunnalliset olosuhteet määrittävät yksittäisen kansalaisen toimintamahdollisuuksia. Siksi erityinen vastuu kestävän tulevaisuuden rakentamisesta on päätöksentekijöillä yhteiskunnassa.

Toisaalta yhteiskunta muodostuu meistä kaikista kansalaisista yhdessä. Nyt jos koskaan tarvitaan aktiivisia kansalaisia, jotka tunnistavat omat toimintamahdollisuutensa. Jokaisella meistä yksittäisistä ihmisistä on erilaisia vipuvarsia käytettävissä hyvän tulevaisuuden tekemisessä. Niiden avulla voimme lisätä vaikutusmahdollisuuksiamme. Näitä vipuvarsia edustavat esimerkiksi ne kasvokkaiset tai virtuaaliset yhteisöt, joihin kuulumme. Kansalaisyhteiskunta yhdistyksineen ja järjestöineen tarjoaa myös mahdollisuuksia liittyä yhteen ja voimistaa omaa ääntä. Oleellista on huomata myönteinen kehitys ja voimaantua siitä ja sitten kääntää päättäväisesti suuntaa kohti parempaa tulevaisuutta.

KESTÄVYYDEN JA KEHITTÄMISEN PARADOKSI

Ihmiskunnan tavat toteuttaa ihmisyyttään ovat muuttuneet teollistumisen myötä siten, että yksilökeskeisyys on lisääntynyt kaikkialla maailmassa ja kulutuskeskeisyydestä eli konsumerismistä on tullut normaali ja tavoiteltu elämäntapa. Nykyään ihmisen jättämä jälki ulottuu kaikkialle maailmassa, kuten esimerkiksi mikromuovin levinneisyys osoittaa. Nykyäikaa onkin alettu kutsua antroposeeniksi eli ihmisen ajaksi. Ihmisen toiminnan seurauksena maailmassa ei ole enää paikkaa, mihin ihmisen jättämä jälki ei ulottuisi. Tämä tosiasia on tuonut yhteiskunnalliseen keskusteluun kestävän kehityksen välttämättömänä koko yhteiskuntaa läpäisevänä toimintaperiaatteena.

Kestävyys ja kestävä kehitys liitetään nykyään mitä erilaisimpiin asiayhteyksiin. Vaikka kestävyys viittaa pysyvyyteen ja kehitys muutokseen, käytetään kestävyyttä ja kestävä kehitystä usein samaa tarkoittavassa merkityksessä. Kestävyyttä ja kehittymistä yhteen liittävä *kestävä kehitys* viittaa prosesseihin, joilla saadaan aikaan kestävillä tavoilla toteutettua muutosta, olipa sitten kyseessä kansalaisten elämäntavat, yhteiskunnan rakenteet tai koko maailma.

Kenties tunnetuin kestävä kehityksen määritelmä on YK:n Ympäristön ja kehityksen maailmankomission muotoilu, jonka mukaan ”kestävä kehitys on kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta

mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa”⁴. Kestävyys viittaa jo olemassa olevan maailman, yhteiskuntarakenteiden ja elämäntapojen säilyttämiseen ja kehitys puolestaan niiden muutokseen. Toisin sanoen pitäisi samaan aikaan pitää kiinni vanhasta ja uudistua. Jännite tiivistyy kysymyksiin: Kuinka on yhtä aikaa mahdollista pysyä paikoillaan ja liikkua? Miten on mahdollista yhdistää kestävyYTEEN liittyvä pysyvyys ja kehitykseen kuuluva muutos?

Tarve ihmisen toiminnan muuttamiseen on vuosi vuodelta ilmeisempää. Tämä johtuu siitä, että nykyinen ilmastomuutos poikkeaa aikaisemmista planeettamme ilmastomuutoksista. Toisin kuin aikaisemmissa ilmastomuutoksissa, nyt ilmasto muuttuu pääasiassa ihmisen toiminnan seurauksena. Eettinen ongelma muodostuu siitä, että ne köyhistä köyhimvät ihmiset, jotka ilmastomuutoksesta eniten kärsivät, tuottavat ilmastomuutosta kiihdyttäviä kasvihuonekaasupäästöjä kaikkein vähiten. Myös ylisukupolvinen näkymä herättää moraalisia huolia. Riskinä on, että tapahtuu keikahdus, jonka jälkeen ihmisen vaikutusmahdollisuudet murenevät, kun planeetta alkaa itse kiihdyttää ilmastomuutosta. Siksi on oleellista tehdä kaikki voitava kansainvälisessä yhteistyössä, kansallisessa päätöksenteossa, elinkeinoelämässä, kotitalouksissa ja yksittäisten ihmisten jokapäiväisissä valinnoissa.

Kiireestä kertoo eri maiden hallitustenvälisen ilmastomuutospaneelin raportti⁵, jonka mukaan on todennäköistä,

4 World Commission on Environment and Development 1987

5 IPCC 2022

että maapallon lämpenemisen kriittisenä mittana pidetty 1,5 °C-taso ylitetään viimeistään 2030-luvun alkupuolella. Tulevaisuusskenaarioiden valossa on kuitenkin mahdollista, että jos kasvihuonekaasujen päästöt onnistutaan vähentämään nollaan vuosisadan puoliväliin mennessä, maapallon keskilämpötila tulee palautumaan alle kriittisenä pidetyn rajan tämän vuosisadan loppupuolella. Mallinnuksiin liittyy paljon epävarmuustekijöitä, mutta on kuitenkin varmaa, että lämpötilan nousu voidaan vielä pysäyttää vähentämällä nettopäästöt mahdollisimman nopeasti. Päästöjen vähentämisen lisäksi ilmastomuutoksen rajoittaminen vaatii, että ilmakehästä sidotaan hiilidioksidia. Se toteutuu käytännössä muuttamalla maankäyttöä siten, että luontoa ennallistetaan ja hiilinielut pidetään kunnossa huolehtimalla metsien kasvusta. Lisäksi auttaisi, jos hiilidioksidia saataisiin poistettua ilmakehästä teknologioiden avulla.

Ilmastomuutoksen lisäksi hyvän elämän edellytyksiä heikentää luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen. Elämme parhaillaan keskellä kuudetta maapallon laajuista sukupuuttoaaltoa, jota kutsutaan myös lajikadoksi tai luontokadoksi. Aikaisemmissa sukupuuttoaaltoissa aiheuttajana ei ole ollut ihminen – nyt on. Koska nykyinen luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen on ihmisen itsensä aiheuttama, on ihmisen se mahdollista myös korjata. Mitä myöhemmin kansalaiset, yhteiskunnat ja koko ihmiskunta tähän havahtuvat, sitä vaikeammaksi ja kalliimmaksi muodostuu yhteisen tulevaisuuden haltuunotto.

Kestävyyden ja kehityksen yhdistäminen on vaikeaa, mutta ei mahdotonta. Pohjimmiltaan marssijärjestys on

selvä: kehitystä ei voi olla ilman kestävyyttä, sillä kaikki ihmisen tarvitsema aineellinen hyvä otetaan luonnosta ja palautetaan luontoon. Ongelmana on lyhyen ja pitkän aikavälin näkymien yhteensovittaminen. Kestävyysmurroksen toteutuminen edellyttää syvälle yhteiskunnan rakenteisiin ja kansalaisten jokapäiväiseen elämään vaikuttavia muutoksia. Kuinka rahoitetaan suomalainen koulutusjärjestelmä, sosiaali- ja terveyssektori ja maanpuolustus samalla kun ilmastomuutos ja luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen aiheuttavat vaurioita, jotka edellyttävät korjaamista. Suomessa lämpötilat nousevat ja sademäärät kasvavat ilmastomuutoksen seurauksena, mikä lisää sään ääri-ilmiöitä⁶. Myrskyjen ja tulvien lisääntyminen haastaa kaupunkisuunnittelua. Vieraslajit muuttavat luontoa ja Itämeren suojeleminen vaikeutuu. Samaan aikaan kun jo syntyneitä vaurioita korjataan, aiheutuu yhteiskunnille kuluja ilmastomuutoksen hillinnästä ja luonnon monimuotoisuuden turvaamisesta, ettei yhä vakavampia vaurioita tulisi. Samanaikainen jo tapahtuneiden vaurioiden korjaaminen ja uusien ongelmien ehkäiseminen on taakka, joka saattaa pahentuessaan olla liian suuri tulevien sukupolvien kannettavaksi. Siksi koko yhteiskunnan läpäisevän kestävyysmurroksen toteuttaminen nopeasti herättää enemmän tulevaisuuden toivoa kuin reagointi vasta pakon edessä.

6 Tallinen 2019

KESTÄVÄ TULEVAISUUS RAKENNETAAN YHDESSÄ

Kestävän tulevaisuuden rakentamiseen on sitouduttu laajasti. YK:n Agenda 2030⁷ toimintaohjelman toteuttaminen tuo yhteen 193 maailman maata. Tavoitteet näyttävät suunnan toivotavalle tulevaisuudelle. YK:n Agenda 2030 toimintaohjelman sisältää 17 kunnianhimoista kestävän kehityksen tavoitetta:

1. Poistaa köyhyys sen kaikissa muodoissa kaikkialta.
2. Poistaa nälkä, saavuttaa ruokaturva, parantaa ravitsemusta ja edistää kestävää maataloutta.
3. Taata terveellinen elämä ja hyvinvointi kaiken ikäisille.
4. Taata kaikille avoin, tasa-arvoinen ja laadukas koulutus sekä elinikäiset oppimismahdollisuudet.
5. Saavuttaa sukupuolten välinen tasa-arvo sekä vahvistaa naisten ja tyttöjen oikeuksia ja mahdollisuuksia.
6. Varmistaa veden saanti ja kestävä käyttö sekä sanitaatio kaikille.
7. Varmistaa edullinen, luotettava, kestävä ja uudenaikainen energia kaikille.
8. Edistää kaikkia koskevaa kestävää talouskasvua, täyttää ja tuottavaa työllisyyttä sekä säällisiä työpaikkoja.
9. Rakentaa kestävää infrastruktuuria sekä edistää kestävää teollisuutta ja innovaatioita.

7 Valtioneuvosto 2020

10. Vähentää eriarvoisuutta maiden sisällä ja niiden välillä.
11. Taata turvalliset ja kestävät kaupungit sekä asuinyhdyskunnat.
12. Varmistaa kulutus- ja tuotantotapojen kestävyys.
13. Toimia kiireellisesti ilmastonmuutosta ja sen vaikutuksia vastaan.
14. Säilyttää meret ja merten tarjoamat luonnonvarat sekä edistää niiden kestävää käyttöä.
15. Suojella maaekosysteemejä, palauttaa niitä ennalleen ja edistää niiden kestävää käyttöä; edistää metsien kestävää käyttöä; taistella aavikoitumista vastaan; pysäyttää maaperän köyhtyminen ja luonnon monimuotoisuuden häviäminen.
16. Edistää rauhanomaisia yhteiskuntia ja taata kaikille pääsy oikeuspalveluiden pariin; rakentaa tehokkaita ja vastuullisia instituutioita kaikilla tasoilla.
17. Tukea vahvemmin kestäväen kehityksen toimeenpanoa ja globaalia kumppanuutta.

Agenda 2030 avaa moninäkökulmaisen näkymän kestävään tulevaisuuteen. Haasteena on sen pirstaleisuus: Ovatko nämä 17 asiakokonaisuutta yhtä tärkeitä ja siten tasavertaisesti tavoittelemisen arvoisia? Tavoitteiden toteutumista seurataan yli 200 globaalin mittarin avulla. Nyt jo tiedetään, että kaikkia tavoitteita ei tulla saavuttamaan vuoteen 2030 mennessä. Tavoitteita asettamalla pystytään kuitenkin määrittelemään suunta toivottavalle kehitykselle. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna samansuuntaisen kehityksen aikaansaaminen eri puolilla maailmaa on ihmiskunnan tulevaisuuden kannalta myönteistä – siitäkin huolimatta, ettei joissakin tavoitteissa päästä niin pitkälle kuin olisi toivottavaa.

Suomessa Agenda 2030 toimintaohjelman toteutumista on edistetty siten, että Suomen kestävän kehityksen toimikunta on laatinut Suomelle yhteiskuntasitoumuksen ”Suomi, jonka haluamme 2050”⁸. Jokainen kansalainen, järjestö, yritys tai julkinen sektori voi tehdä sitoumuksen, joka samalla kirittää muita toimimaan kestävän tulevaisuuden puolesta. Nämä sitoumukset ovat julkisia. Yhteiskuntasitoumuksessa Agenda 2030 tavoitteet on pelkistetty kahdeksaksi tavoitelausemaksi:

1. yhdenvertaiset mahdollisuudet hyvinvointiin
2. vaikuttavien kansalaisten yhteiskunta
3. työtä kestävästi
4. kestävät yhdyskunnat ja paikallisyhteisöt
5. hiilineutraali yhteiskunta
6. resurssiviisas talous
7. luonnon kantokykyä kunnioittavat elämäntavat
8. luontoa kunnioittava päätöksenteko.

Suomelle kestävän kehityksen haasteen muodostavat yhteiskunnallinen eriarvoistuminen ja etenkin ekologinen kestättömyys, sillä suomalainen elämäntapa on hyvin aine- ja energiantensiivistä⁹. Suomi pyrkii kuitenkin saavuttamaan hiilineutraaliuden vuoteen 2035 mennessä – useat kaupungit jo ennen sitä – ja pysäyttämään luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen viimeistään vuonna 2030. Tähän pääseminen

8 Suomen kestävän kehityksen toimikunta 2016

9 Valtioneuvosto 2022

edellyttää kokonaisvaltaista ajattelun ja käyttäytymisen muutosta. Kestävää kehitystä edistävä koulutus auttaa kansalaisia omaksumaan yleisiä taitoja, joita tarvitaan kestävyysmurroksen laajamittaiseen toteuttamiseen yhteiskunnassa⁹.

Siinä missä viimeisten vuosikymmenten oppimisen tavoitteena on ollut luonnon hallitseminen, on nykyään oleellista oppia elämää tasapainossa ympäristön kanssa. Tämä painopisteen muutos ilmaistaan koulujen opetussuunnitelmien perusteissa *ekososiaalisena sivistyksenä*¹⁰, joka on tiivistettävissä määritelmään ihmisestä, ”joka on sisäistänyt elämää ylläpitävien tekijöiden tärkeysjärjestyksen¹¹”. Elämää ylläpitävien tekijöiden tärkeysjärjestys viittaa siihen, että Agenda 2030 mainitsevat 17 kestävän kehityksen tavoitetta on mahdollista asettaa hierarkkiseen suhteeseen. Ihminen on osa luontoa, mitä konkretisoi esimerkiksi ihmisen hengittämä happi, jota kasvit ilmakehään tuottavat. Toisin sanoen ilman ekologista perustaa ihmisten välistä sosiaalista elämää ei voi olla olemassa. Puolestaan ilman yhteisöjä ja yhteiskuntia ei voi olla muita toimintoja, kuten talousjärjestelmää. Tämän hierarkian tunnistaminen ihmisen olemassaolon perustaksi on keskeinen osa kestävän tulevaisuuden rakentamista.

Ekologisen kestävyuden välttämättömyyden ymmärtämiseksi ihmiskunnalle on mallinnettu yhdeksän planetaarista, olemassaolomme kannalta kriittistä tekijää ja niihin liittyvää kynnyсарvoa, joiden sisällä ihmisen toiminnan tulisi pysyä säilyttääkseen elinmahdollisuudet planeetalla myös

10 Opetushallitus 2014

11 Laininen 2018

tulevaisuudessa. Nämä yhdeksän kriittistä tekijää ovat: luonnon monimuotoisuus, ilmastonmuutos, saastuminen, stratosfäärin otsonikerros, ilmakehän aerosolien (pienhiukkasten) määrä, merten happamoituminen ja ravinnekuorma sekä makean veden käyttö ja maankäyttö¹². Ekologisen perustan elinvoimaisuus on siis elämän ehto: ehto sille, että ylipäättänsä ihmisen elämä olisi mahdollista maapallolla. Ihmisyhteisön kukoistaminen puolestaan perustuu jokaisen ihmisen luovuttamattomaan arvoon, joka saadaan syntymän perusteella ilman erityisiä kykyjä tai ansioita. Tämä sivistyksen toinen pilari viittaa ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen vuodelta 1948. Ekososiaalisen sivistyksen tuoma lisäarvoa ihmisenä kasvamiselle ja kehittymiselle perustuu hyvän tulevaisuuden välttämättömien ehtojen tiedostamiseen.

Kestävä kehitys ei ole yksiselitteinen päämäärä hyvälle tulevaisuudelle. Osin jännitteisistä Agenda 2030 -ohjelman päämääristä huolimatta oleellista on saada eri tavoin ajattelevat ihmiset vaihtamaan ajatuksia toivottavasta tulevaisuudesta. Hyvän tulevaisuuden määrittelemiseksi ja toiminnan suuntaamiseksi tarvitaan joka tapauksessa tiekartta, joka saa maailman maat suuntaamaan poliittista päätöksentekoa samaan suuntaan. Samaan suuntaan toimimisessa on voimaa, joka helposti jää tunnistamatta. Agenda 2030 -toimintaohjelma korostaa sitä, että hyvän tulevaisuuden puolesta toimiminen on jokaisen ihmisen jokapäiväinen velvollisuus; siitä huolimatta, että yksittäisen kansalaisen toimintamahdollisuudet riippuvat niistä olosuhteista, jotka poliittisilla päätöksillä on

12 Steffen ym. 2015

kuhunkin yhteiskuntaan rakennettu. Julkisen sektorin, yksityisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan laaja sitoutuminen on kestävän tulevaisuuden rakentamisen ydinkysymys.

KESTÄVYYSMURROS TALOUSKASVU- RIIPPUVAISESSA YHTEISKUNNASSA

Luonnosta teolliseen tuotantoon otettavat raaka-aineet muodostavat ihmisten parantuneiden elinolosuhteiden perustan. Kun niistä jalostetaan tuotteita ja palveluja, ihmiset työllistyvät. Yritysten ja työntekijöiden verokertymällä rahoitetaan yhteiskunnan julkinen sektori, kuten koulujärjestelmä sekä sosiaali- ja terveydenhuolto. Näin toimimalla on saavutettu kiistattomia hyötyjä inhimillisen kehityksen näkökulmasta. Esimerkiksi Suomessa äitiyskuolemat ovat maailman pienimmät yritysten ja kansalaisten verokertymällä rahoitetun neuvolatoiminnan ansiosta. Myönteisen kehityskulun jatkuvuuden turvaamiseksi etenkin pitkälle kehittyneistä yhteiskunnista on tullut talouskasvuriippuvaisia. Riippuvuus on ymmärrettävää: talouden tulee kasvaa jatkuvasti muun muassa siksi, että yhteiskunnalla olisi käytettävissään verotuloja, joiden avulla rahoitetaan ne rakenteet, joiden varaan kansalaisten hyvinvoinnin varmistaminen perustuu. Kehityskulku on ollut inhimillisen kehityksen näkökulmasta erittäin myönteinen.

Kansantalouden näkökulmasta ongelmaksi talouskasvu-riippuvaisissa yhteiskunnissa on etenkin viime vuosina muodostunut riittämätön talouskasvu. Talouskasvun tuottamat resurssit eivät enää riitä yhteiskunnan hyvinvointirakenteiden turvaamiseen, vaan niitä pitää rahoittaa myös velkarahalla. Samaan aikaan kestävyystutkijat osoittavat, että talouskasvun tavoittelu keinolla millä hyvänsä tuottaa haittoja, jotka alkavat yhä enemmän kääntymään ihmisten hyvinvointia vastaan. Näiden kahden tekijän vuoksi talouskasvu kyseenalaistetaan yhteiskunnallisena päämääränä yhä useammin. Talouskasvu-riippuvuudesta eroon pääseminen on kuitenkin helpommin sanottu kuin tehty: Mistä saadaan rahat yhteiskunnan turvallisuuden takaamiseen? Miten varmistetaan kansalaisten sivistymistarpeeseen vastaaminen? Kuinka terveyspalvelut rahoitetaan yhteiskunnassa, jossa suuret ikäluokat ikääntyvät? Miten vähennetään eriarvoisuutta ja poistetaan huono-osaisuutta?

Nykyään talouskasvu yhdistetään yhä useammin kestävyYTEEN. Puhutaan kestäväN kasvun luomisesta. Esimerkiksi VTT:n raportin mukaan noustakseen kestäväN kasvun kärkeksi Suomen on panostettava osaamisalueisiin, joissa meillä on erityistä huippuosaamista ja kilpailuetua ja joihin panostamalla voimme edistää kestävää kasvua maailmanlaajuisesti¹³. Raportissa kysytään: ”Miten siis tehdä valintoja eri alueiden välillä, jotta rahoitus olisi mahdollisimman tehokasta sekä Suomen kilpailukyvyn ja talouden että ympäristön, ilmaston ja sosiaalisen kestävyYDEN kannalta?”

13 VTT 2022

Suomi kuuluu maailman vauraimpaan marginaaliin. Kestävän tulevaisuuden näkökulmasta suurin muutostarve on ylikuluttavissa yhteiskunnissa, kuten Suomessa. 1,4 miljardia maailman vaurainta ihmistä kuluttaa 85 prosenttia globaalista tuotannosta. Elettävän ajan haaste on siinä, että kun yhdellä osalla ihmisistä elämän perustarpeet eivät tule tyydytetyiksi, toisella osalla yltäkylläisyys ja elintaso ylittää maapallon kantokyvyn. Siksi Suomen kaltaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa kansalaisten jokapäiväisillä valinnoilla on enemmän painoarvoa kuin maltillisen kulutustason maissa. Jos kaikki maailman ihmiset eläisivät kuten suomalaiset, pitäisi maapalloja olla useita. Käytettävissämme on kuitenkin vain yksi planeetta, joka on suljettu systeemi muilta osin paitsi auringon valon osalta.

Systeemisen ymmärryksen avulla voimme jäsentää ongelmia synnyttäviä ja ylläpitäviä ajattelutapoja ja yhteiskunnan rakenteita ja muuttaa niitä. Asioiden ja ilmiöiden välisiä yhteyksiä tunnistavaa systeemistä ajattelua tarvitaan esimerkiksi sen tosiasian havaitsemiseen, että suomalainen hyvinvointi perustuu pitkälti maamme rajojen ulkopuolella oleviin voimavaroihin. Huomattava osuus kulutustottumuksiemme seurauksena syntyvistä kasvihuonekaasupäästöistä muodostuu nykyään ulkomailla. Merkittävä määrä syömästämme ruuasta viljellään maamme rajojen ulkopuolella, siksi lähikaupassa tehty kulutus päätös on usein yhteydessä ihmisiin ja heidän elinolosuhteisiinsa toisella puolella maapalloa. Käytännössä kyse voi olla vaikkapa sen ihmettelemisestä, miksi tarvitaan reilun kaupan brändejä: eikö kaiken kaupan pitäisi olla reilua?

Kestävän tulevaisuuden näkökulmasta talouskasvuriippuvuus ei olisi ongelma, jos talouden suureneminen olisi mahdollista

kytkeä irti kiihtyvistä luonnonvarojen kuluttamisesta, ihmiselämälle epäsuosiolliseksi muuttuvasta ilmastosta ja luonnon monimuotoisuuden heikkenemisestä. Tällainen siirtymä on osittain mahdollinen, mutta kokonaisvaltaisesti toteutettuna siitä ei ole näyttöä¹⁴. Edelleen talouskasvussa on huomattavan usein kyse luonnonvarojen muuttamisesta loppukäytössä jätteiksi ja päästöiksi. Siksi ei liene liioiteltua todeta, että ”talouskasvua keinolla millä hyvänsä” -tyyppisellä yhteiskuntapolitiikalla ei ole tulevaisuutta kestävällä maapallolla.

KOHTI RATKAISUKESKEISTÄ YHTEISKUNTAPOLITIikkaa

Kestävyysmurros edellyttää ratkaisukeskeistä yhteiskuntapolitiikkaa. Sille on jo vankka juridinen tuki olemassa, sillä Euroopan Unionin ilmastolaki varmistaa, että 50 prosentin hiilipäästöjen vähennys toteutuu vuoteen 2030 mennessä¹⁵. Käytännössä on kokonaisia toimialoja, joiden toimintamahdollisuudet on kestävyysmurroksen toteutumisen vuoksi välttämätöntä turvata mahdollisimman hyvin. Toisaalta on myös toimialoja, jotka pitää ajaa hallitusti alas. Tämä vaatii rohkeita poliittisia päätöksiä. Esimerkiksi fossiilisiin

14 Hickel & Kallis 2020; Vadén ym. 2020

15 Euroopan komissio 2021

energianlähteisiin perustuvalla energiateollisuudella ei ole tulevaisuutta hiilineutraalilla planeetalla. Ihmiskunnan yhteisen hyvän tulevaisuuden vuoksi on oleellista ohjata voimavaroja kestävyysmurrokseen, jonka avulla päästään eroon likaisista energiantuotantotavoista esimerkiksi niin, että tuetaan hajautettua sähköntuotantoa investoimalla tuuli- ja aurinkovoimaloihin. Niin ikään ihmisten lihasvoimin liikkumista voidaan edistää kohdentamalla rahaa pyöräilyn ja kävelyn edistämiseen moottoroidun liikenteen sijaan.

Samaan aikaan ratkaisukeskeisten investointien kanssa tarvitaan arvokeskustelua kuluttamisesta ja sen merkityksestä hyvinvointiimme. Talouskasvuriippuvaisissa yhteiskunnissa kansalaisten elintaso on totuttu parantamaan kulutusmahdollisuuksia lisäämällä. Ylikulutus on kuluttamista, joka ei perustu todellisiin tarpeisiin vaan haluihin. Se on ongelmallinen asia ilmastonmuutoksen, luonnon monimuotoisuuden heikkenemisen ja luonnonvarojen hupenemisen kannalta.

Rahaa voi kuluttaa tai säästää. Jokainen arkinen kulutuspäätös on kannanotto jonkinlaisen tulevaisuuden puolesta. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että sellaista ei ole kannattavaa tuottaa, mikä ei mene kaupaksi. Se on suora viesti kuluttajalta yritykselle: haluan tätä enemmän, mutta tuota toista vähemmän. Esimerkiksi Reilun kaupan tuotteita oli 1990-luvulla vain muutamia. 2020-luvulle tultaessa niitä on maailmanlaajuisesti yli 6 000.

Säästöt puolestaan voi kohdentaa rahoitusmarkkinoiden kautta yrityksille, jotka ratkaisevat kestävyysliittymiä haasteita, kuten energiasektorin uudistumista. Säästämisen avulla voi vaikuttaa puhtaan energiasektorin investointeihin. Pankki-

toiminnan tärkeä tehtävä on kohdentaa pääomaa kestäväan sijoitustoimintaan. Investointipäätöstä tehtäessä voidaan esimerkiksi arvioida yrityksen toimintaa ympäristön, yhteiskuntavastuun ja hyvän hallintotavan toteutumisen perusteella. Myös julkinen sektori voi tukea suoraan kotitalouksien investointipäätöksiä. Esimerkiksi valtio voi tarjota takauksen aurinkovoimalan asentamista suunnitteleville kotitalouksille.

On oleellista siirtää huomio talouskasvupakosta kestäväan talouden rakentamiseen. Tämä johtuu siitä, että vaikka talouskasvun yhtenä tekijänä on työpaikan tarjoaminen ihmiselle, se perustuu varsin suurelta osin edelleen luonnonvarojen hyödyntämiseen ja saastumiseen. Kaikki yhteiskunnan sektorit läpäisevä radikaali kiertotalous auttaisi tässä ongelmassa. Se perustuisi suljettujen kiertojen mahdollistamaan jätteen-
tömyyteen ja päästöttömyyteen.

Tarvittavan kokonaisvaltaisen siirtymän toteuttaminen hallitusti on viisaampaa kuin vasta pakon edessä sen jälkeen, kun planetaariset kriisit ovat voimistuneet hallitsemattomiksi. Kestävyyismurroksen hallittu läpivienti on tärkeätä myös siitä syystä, ettei seurauksena ole taantuma ja sen mukanaan tuoma työttömyys, joka puolestaan on yhteydessä inhimillisiin tragedioihin ja yhteiskunnallisiin levottomuuksiin. Toisin sanoen talouskasvuvetoisen politiikan ja hyvinvoinnin välinen yhteys on jännitteinen. Ratkaisuna tähän jännitteeseen Kate Raworth¹⁶ on esittänyt niin sanotun donitsitalousmallin: lineaarisen kasvun sijaan talouden järjestäytymisen ytimessä on hyvinvoinnin välttämätön perusta, jonka alapuolelle

16 Raworth 2017

kenenkään ei pitäisi joutua ja jonka ylärajan asettaa planeettaamme kohdistuva ekologisen kantokyvyn raja, jota ei pidä ylittää. Näiden välissä sijaitsee turvallinen ja oikeudenmukainen tila kaikille. Talousjärjestelmän tehtävä on tukea kansalaisia tähän tilaan pääsemisessä.

Erityisesti Suomessa on hyvät mahdollisuudet kohdentaa huomio enemmän ihmisten subjektiiviseen hyvinvointiin¹⁷. Tämä johtuu siitä, että Suomessa monet kohtuulliseen elintason liittyvät yhteiskunnalliset haasteet on jo ratkaistu. Kovin harvoilla ihmisillä maapallolla asiat ovat niin hyvin kuin suomalaisilla. Muihin maailman maihin verrattuna elämme materiaalisessa yltäkylläisyydessä. Voisiko yhteiskuntapolitiikka keskittyä kansalaisten elämänlaadun kohentamiseen talouden koon kasvattamisen sijaan?

Kansalaisten hyvinvointikokemusten näkökulmasta jatkuvaan talouskasvuun perustuva elintason parantaminen elämän päämääränä voi johtaa kokemukseen siitä, että suorituskeskeisyys lisääntyy omassa elämässä. Näin rakentuvan kuluttajakansalaisuuden haasteena ovat riittämättömyyden ja merkityksettömyyden kokemukset. Juuri kun tavoite on saavutettu uuden tavaran muodossa, sen saavuttamisen aikaansaama onnen kokemus lipeää käsistä kuin liukas saippua, minkä jälkeen tavoitellaan jälleen uutta elämystä kulutuksen kautta. Koska uusia kulutuskokemuksia tavoittelevan ihmisen kehä on loppumaton, hyvinvointikokemukset eivät enää olekaan myönteisiä vaan kielteisiä. Kehityskulun seurauksena ihminen voi kokea sisäistä tyhjyyttä ja elämän

17 Martela, Frank & Ahokas 2022

merkityksettömyyttä. Eikö oleellisempaa kuin aineellisen hyvän jatkuva lisääntyminen ole se, että elämä on merkitykselliseksi koettua ja arvokasta?

Jokainen arkinen valinta on kannanotto jonkinlaisen tulevaisuuden puolesta. Samoin jokainen poliittinen päätös avaa joitakin mahdollisuuksia ja sulkee toisia. Huominen ei tule valmiina, vaan siihen voidaan vaikuttaa nyt. Aivan kuten tämän päivän iltaan voidaan vaikuttaa, myös pidemmän aikavälin tulevaisuutta rakennetaan niillä valinnoilla, joita tänään tehdään. Demokraattisessa yhteiskunnassa kansalainen voi vaikuttaa niihin olosuhteisiin, joissa elämäänsä elää. Vaikka jokainen ihminen rakentaa tulevaisuutta, on luonnollista, että etenkin suurten tulevaisuuden haasteiden edessä ihminen kokee pienuutta. Iso kysymys on, millaiset vaikuttamismahdollisuudet ovat riittävän suuria. Demokratian ytimessä on ajatus siitä, että jokaisella on käytettävissään yksi ääni – presidentillä, pääministerillä, sinulla ja minulla. Vaikka yksi ääni on vain yksi ääni, on kuitenkin totta, että juuri sinun tai minun ääneni voi olla se ääni, joka kääntää äänestystuloksen toiseksi. Siksi juuri sinä voit olla se, joka päätöksellään kääntää suuren laivan keulan kohti uutta, kirkkaampaa horisonttia. Suuretkin muutokset ovat mahdollisia, mikäli tahtoa niiden toteuttamiseen löytyy.